

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора Манжули Андрія Анатолійовича – на дисертацію Вилкова Сергія Валентиновича «Адміністративно-правові засади адвокатського самоврядування: теоретичні та праксеологічні аспекти», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. На нинішньому етапі генезису української держави інститут адвокатури набуває особливої ваги як один із найважливіших механізмів забезпечення прав людини. Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку, актуалізується проблема значущості адвокатури як фундаментального інституту демократії, гаранта забезпечення прав і свобод людини, а також елемента внутрішньої структури громадянського суспільства. Ефективність реалізації права на захист прав і свобод індивіда є індикатором ступеня демократичної зрілості суспільства, що значною мірою детермінується якістю функціонування адвокатського самоврядування в межах відповідної соціальної системи.

В умовах сьогодення, коли відбувається розвиток правової системи Української держави сформовано диверсифіковану структуру органів адвокатського самоврядування, що охоплює як загальнодержавний, так і регіональний рівні. Їхньою стратегічною метою є репрезентація інтересів кожного члена адвокатської спільноти, а також розробка фундаментальних норм і правил професійної діяльності адвокатів. Зазначена система адвокатського самоврядування покликана забезпечити формування автономної та незалежної від державного впливу моделі самоорганізації та самоуправління всього адвокатського корпусу. Це, першочергово, має сприяти консолідації адвокатів, безперервному зростанню їхньої професійної компетентності та функціонуванню як єдиного суб'єкта у сфері захисту прав. Водночас, органи адвокатського самоврядування в Україні перебувають на стадії інституційного становлення, що зумовлює актуальність наукового дослідження питань ефективності їхньої діяльності, належного виконання покладених функцій, рівня репрезентативності

та ступеня самоорганізації адвокатської спільноти.

Необхідність проведення наукового пошуку, присвяченого адміністративно-правовим проблемам адвокатського самоврядування не викликає сумніву, а тому тема представленої роботи є актуальною і значимою для розвитку науки адміністративного права та практики нормотворення й правозастосування.

Актуальність обраної теми визначається й тим, що дисертаційне дослідження виконане у відповідності до положень чинних нормативно-правових актів стратегічного характеру, відповідає положенням законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021, Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021-2025 роки, затвердженої Радою адвокатів України від 02.07.2021 № 38.

Безсумнівною перевагою роботи є використання великого обсягу нормативно-правових актів, загальнотеоретичних наукових праць українських та зарубіжних вчених, розробок фахівців у галузі адміністративного права, емпіричних матеріалів діяльності адвокатського самоврядування. Застосування дисертантом сучасних методів наукового пізнання, значне методологічне підґрунтя виконаної роботи забезпечують належний ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих результатів.

Виконана дисертаційна робота характеризується комплексним характером, що означає системність підходу до дослідження теоретичних проблем у взаємозв'язку із тенденціями, які відбуваються у сфері діяльності адвокатського самоврядування. Структурно дисертація складається із вступу, п'яти розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел, додатків. Структура дисертації повністю відповідає цілям і задачам дослідження, що дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, сформульовані у роботі дисертантом.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в дисертації порушенні питання, які раніше не ставали предметом вивчення та містять

положення і висновки, які визначають зміст та особливості адвокатського самоврядування.

Значна кількість результатів дослідження одержана вперше, серед них особливо необхідно виділити: 1) з урахуванням аналізу прецедентної практики Європейського суду з прав людини визначено низку особливостей порядку створення та діяльності органів адвокатського самоврядування в Україні, що детермінують їх публічно-правову природу; 2) обґрунтовано, що в площині самоврядування адвокатури делегування повноважень слід розглядати з позиції таких диференційованих ракурсів: а) як делегування державою владних повноважень організаціям (органам) адвокатського самоврядування щодо управління професійною діяльністю, обумовлене необхідністю здійснення контролю над відповідною професійною практикою з метою забезпечення публічного інтересу шляхом захисту прав невизначеного кола осіб; б) як прояв представницької демократії, що ґрунтується на делегуванні адвокатами повноважень обраним представникам в органи адвокатського самоврядування, які виражають їх інтереси та ухвалюють рішення задля забезпечення виконання завдань адвокатського самоврядування; 3) запропоновано класифікаційний поділ адміністративних процедур в діяльності адвокатського самоврядування; 4) визначено контроль громадських інституцій за діяльністю органів адвокатського самоврядування; 5) судовий контроль за діяльністю органів адвокатського самоврядування схарактеризовано через подвійний теоретико-правовий дискурс, який розширює традиційні підходи до інтерпретації його змісту та сутності публічно-правовим контекстом, аспектом їхньої участі у приватноправових відносинах; 6) визначено суб'єктно-процесуальні особливості процедури оскарження рішень адвокатського самоврядування.

Серед положень, які дістали подальшого розвитку та удосконалення в результаті дослідження, проведеного С.В. Вилковим, слід виокремити наступні: 1) положення, що система суб'єктів адвокатського самоврядування, які функціонують на засадах взаємовпливу і взаємозалежності у загальносистемних процесах адвокатського самоврядування, поєднуючись стійкими

системоутворювальними зв'язками та підпорядковуючись єдиній меті; 2) наукове розуміння поняття «організаційна форма адвокатського самоврядування»; 3) розуміння компетенції органів адвокатського самоврядування в Україні; 4) розуміння обов'язковості рішень органів адвокатського самоврядування як форми реалізації внутрішньо-організаційної нормативності в межах професійного саморегулювання; 5) адміністративно-правову природу державного контролю за діяльністю органів адвокатського самоврядування в Україні; 6) наукові положення щодо системи правових засад функціонування органів адвокатського самоврядування; 7) визначено, що правовий статус органів адвокатського самоврядування за своїм характером є публічно-правовим; 8) напрямки трансформації вчинення інших юридично значущих адміністративних дій як форми діяльності адвокатського самоврядування; 9) обґрунтовано доцільність вироблення додаткового міжнародного правового механізму моніторингу стану національних адвокатур; 10) наукові висновки щодо перспективних напрямків удосконалення порядку створення органів адвокатського самоврядування.

Вивчення дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок, що автор обґрунтував низку концептуальних положень, які мають вагоме значення для розвитку науки адміністративного права взагалі та адвокатського самоврядування зокрема.

Так, особливу увагу звернено на розмежування правової природи громадських об'єднань і організацій професійного самоврядування з огляду на триваючу як в безпосередньо адвокатській спільноті, так і в науковому колі дискусію стосовно відповідності законодавчих положень щодо обов'язкового членства адвокатів в Національній асоціації адвокатів України вимогам Конституції України та низки міжнародно-правових актів, які гарантують право на свободу об'єднання. На підставі проведеного аналізу, з урахуванням відповідної прецедентної практики Європейського суду з прав людини, визначено низку особливостей порядку створення та діяльності органів адвокатського самоврядування в Україні, що детермінують їх публічно-правову природу.

Дисертантом доведено, що перелік завдань адвокатського самоврядування

визначених ст. 44 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є неповним. З урахуванням того, що: 1) категорії «мета» та «завдання» перебувають у нерозривному взаємозв'язку та єдності, адже задля досягнення визначеної мети є необхідною системна реалізація сукупності завдань, необхідних та достатніх для її досягнення; 2) визначені законодавством повноваження суб'єктів адвокатського самоврядування є проявом реалізації завдань адвокатського самоврядування, аргументовано необхідність доповнення визначеного Законом переліку завдань адвокатського самоврядування. Сформовано авторське бачення необхідних та достатніх задля досягнення мети адвокатського самоврядування завдань.

Надано авторське бачення сутності системи правових засад функціонування органів адвокатського самоврядування як цілісної сукупності нормативно-правової та корпоративної (яка відображає такий системно-організаційний прояв самоврядного управління як «саморегулювання») основ, які представлені: а) засадами зовнішнього спрямування, що формуються поза межами адвокатського самоврядування (нормативно-правові акти); б) засадами внутрішнього спрямування – корпоративними актами органів адвокатського самоврядування, як інструментами саморегулювання.

Аргументовано, що відсутність закріплення на нормативно-правовому рівні окремих повноважень органів адвокатського самоврядування як таких, що делеговані державою створює проблеми щодо вирішення питань юрисдикційності спорів про оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів адвокатського самоврядування. Встановлено, що судова практика щодо юрисдикції розгляду справ про оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів адвокатського самоврядування тривалий час була неоднозначною.

Обґрунтовано, що елементний склад структури публічно-правового статусу органів адвокатського самоврядування є однаковим за комплектністю і включає: а) функціонально-компетенційний (завдання, функції та повноваження) та б) організаційно-структурний (порядок створення (реорганізації, ліквідації), організацію діяльності, ієрархічну підпорядкованість, порядок обрання (призначення на посади), вимоги та обмеження до кандидатів на посади) блоки,

але відмінним за змістовим навантаженням таких елементів.

Доведено, що особливістю створення ради адвокатів регіону, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури є наявність їх статусу юридичної особи, що обумовлює наявність додаткових процедур відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Дисертантом встановлено, що первинною складовою або ж «елементарним носієм» в площині системи суб'єктів адвокатського самоврядування виступає спеціальний суб'єкт – адвокат, тобто особа зі спеціальним правовим статусом, якій державою гарантовано право вирішувати питання організації та діяльності адвокатури у порядку та межах встановлених Законом.

Запропоновано наукове розуміння поняття «організаційна форма адвокатського самоврядування», яке знаходиться у площині варіацій органів адвокатського самоврядування, а відтак має окреслювати вид суб'єкта, відображати сутнісні зовнішньо-організаційні та інституційні параметри, формалізовані в певній моделі функціонування типологічно подібних суб'єктів.

Наголошено, що компетенція органів адвокатського самоврядування – це сукупність встановлених законом та нормативними актами завдань, функцій та повноважень спеціальних суб'єктів адвокатури – органів адвокатського самоврядування, які забезпечують здатність ефективно виконувати функції самоврядної організації адвокатури.

Акцентовано увагу, що адміністративна процедура в діяльності адвокатського самоврядування виступає механізмом правового закріплення та реалізації повноважень органів адвокатського самоврядування, державних органів та органів місцевого самоврядування, визначаючи порядок взаємодії з приватними особами, здійснення контролю, надання адміністративних послуг та прийняття індивідуальних рішень, що мають юридичне значення.

Особлива увага приділена певним викликам щодо правозастосування принципу обов'язковості рішень, зокрема у випадках, коли рішення органів

адвокатського самоврядування можуть суперечити загальнодержавним нормативним актам або правам окремих адвокатів.

Дисертантом доведено, що контроль за діяльністю органів адвокатського самоврядування в Україні є невід'ємною складовою системи публічного адміністрування, спрямованою на забезпечення законності, етичності та ефективності надання правової допомоги. Водночас, контроль здійснюється у рамках правової автономії адвокатури, що гарантує незалежність професійної діяльності адвокатів. Особливістю контролю є вузькоспеціалізований характер, обмеженість правового впливу та чітка регуляція законодавчими актами, що визначають виключні підстави та порядок здійснення контрольних заходів.

Слушною є позиція дисертанта, що контроль громадських інституцій за діяльністю органів адвокатського самоврядування в Україні має такі форми: 1) запити на публічну інформацію, участь відкритих заходах та інших формах взаємодії громадськості та органів адвокатського самоврядування; 2) звернення інституцій громадянського суспільства до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури щодо порушення адвокатами законодавства; 3) співпраця щодо вдосконалення законодавства у сфері адвокатури.

Дисертантом узагальнено, що судовий контроль за діяльністю адвокатського самоврядування реалізується у спосіб здійснення судочинства (розгляд та вирішення адміністративних справ, пов'язаних з оскарженням дій та рішень органів адвокатського самоврядування у сфері атестаційних, дисциплінарних та інших подібних публічно-правових відносинах), забезпечення виконання відповідачами та третіми особами (органами адвокатського самоврядування) судових рішень, а також недопущення порушення незалежності інституту адвокатури та втручання в діяльність її самоврядних органів.

Обґрунтовується позиція, що у системі адвокатського самоврядування процедури оскарження мають чітко виокремлену інституційну структуру, що демонструє поєднання елементів автономності професійного врядування з принципами процесуально-правової визначеності.

Констатовано наявність адміністративно-правових особливостей організації

адвокатського самоврядування, в яких закладено потенційні інституційні недосконалості та вразливості, а саме, такі, що впливають на: реалізацію доступу до професії та професійного розвитку адвокатів; забезпечення дисциплінарної відповідальності адвокатів; запобігання корупційним ризикам у системі адвокатського самоврядування; інституційної стійкості адвокатури до сучасних загроз воєнного характеру; тощо.

Виходячи з цього, можна із впевненістю констатувати, що використання одержаних результатів дозволить певною мірою вдосконалити адміністративно-правові засади адвокатського самоврядування з огляду на суттєві трансформації, що відбуваються в Україні.

Положення та висновки, сформульовані в дисертації, безумовно, **мають теоретичну і практичну цінність**, їх може бути використано для поліпшення правотворчої діяльності адвокатського самоврядування. Висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані для вдосконалення чинного законодавства, особливо тієї його частини, яка регламентує діяльність органів адвокатського самоврядування. Обґрунтовані автором положення і рекомендації можуть бути рекомендовані для використання у освітньому процесі при викладанні освітніх компонентів «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи України», «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод»

Результати дисертаційної роботи викладені у викладено в 21 науковій статті, з яких 18 опубліковано у фахових виданнях України з юридичних наук, 3 – у наукових періодичних виданнях іноземних держав, які включено до наукометричних баз даних Web of Science та Scopus, та 12 тезах доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях.

Реферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення проведеного дослідження. Дисертацію та реферат оформлено відповідно до встановлених вимог.

Дискусійні положення. Висока оцінка змісту дисертаційного дослідження не виключає наявності окремих питань, які мають дискусійний характер або

потребують додаткового обґрунтування.

1. У підрозділі 1.2 «Завдання, мета та принципи діяльності адвокатського самоврядування» автор запропонував систему принципів адвокатського самоврядування. В цілому, погоджуючись з такою класифікацією, робота тільки виграла як би дисертант більш увагу приділив дослідженню принципу пріоритету суспільних інтересів в діяльності адвокатського самоврядування.

2. У підрозділі 3.4 «Обов'язковість рішення адвокатського самоврядування» дисертантом виділено особливості обов'язковості рішень органів адвокатського самоврядування, як принципу функціонування, серед яких названо процедурна оскаржуваність при збереженні обов'язковості. Однак зміст та особливості останньої не розкрито.

3. У підрозділі 4.2 «Контроль громадських інституцій за діяльністю органів адвокатського самоврядування» дисертантом доводиться, що громадський контроль за діяльністю органів адвокатського самоврядування може виражатися через персональну правозахисну ініціативу громадян, які використовують апеляційний механізм оскарження рішень органів адвокатського самоврядування для висловлення публічного сумніву щодо об'єктивності та доброчесності внутрішнього рішення органу адвокатського самоврядування. Враховуючи, що інститут адвокатури є одним із суб'єктів у державному механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина, доцільно було б розглянути питання імплементації принципу доброчесності в діяльності адвокатського самоврядування.

4. Робота тільки виграла, як би дисертант запропонував конкретні важелі, які мінімізують монополізацію владних самоврядних повноважень адвокатського самоврядування та встановлюють додаткові інструменти державного контролю за останніми.

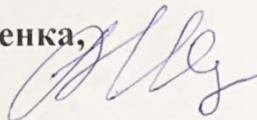
Втім, зазначені зауваження не знижують в цілому високого рівня дисертаційного дослідження, а тому можна дійти такого загального висновку: дисертація на тему «Адміністративно-правові засади адвокатського самоврядування: теоретичні та праксеологічні аспекти» відповідає науковій

спеціальності, за якою вона виконана, і являє собою закінчену науково-дослідну роботу, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати в галузі адміністративного права, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему формування теоретичної моделі адміністративно-правових засад адвокатського самоврядування, що має істотне значення для адміністративно-правової науки. Основні результати дисертації відображають особистий внесок здобувача в їх досягнення. А отже, дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2021 року № 1197, а її автор – Сергій Валентинович Вилков – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Опонент:

**професор кафедри права та
правоохоронної діяльності**

**Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка,
доктор юридичних наук, професор**

 Андрій МАНЖУЛА

Підпис Андрія МАНЖУЛИ засвідчую:

Проректор з наукової роботи

**Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
доктор психологічних наук, професор**

Лілія КЛОЧЕК